

УДК 338.48

Пацюк Вікторія Сергіївна,
кандидат географічних наук

ДВНЗ «Криворізький національний університет»,
м. Криви Ріг, Україна,
e-mail: victoriya_patsuk@mail.ru

Шиян Дар'я Валеріївна,
кандидат географічних наук

ДВНЗ «Криворізький національний університет»,
м. Криви Ріг, Україна,
e-mail: shiyan_dv@mail.ru

АНАЛІЗ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ІНДУСТРІАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ ЗАДЛЯ ЙОГО ПОДАЛЬШОЇ АПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ

Метою даного дослідження є аналіз європейського досвіду залучення індустриальних об'єктів до туристичної діяльності шляхом організації системи європейських маршрутів індустриальної спадщини.

Методика. Теоретичне підґрунтя дослідження складають фундаментальні праці вітчизняних та зарубіжних вчених, що розкривають проблематику використання індустриальної спадщини для потреб туризму. Значну роботу здійснено по систематизації інформації представленої на сайті проекту «Європейський маршрут індустриальної спадщини».

За результатами дослідження наведено найбільш вдалі визначення поняття «туризм індустриальної спадщини». Виявлено особливості організації європейських маршрутів індустриальної спадщини. Розкрито потенціал різних регіонів нашої країни щодо розвитку даного туристичного напрямку. Виявлено перспективи подальшого включення найатрактивніших об'єктів індустриальної спадщини України до когорт європейських маршрутів.

Новизною та практичною значимістю даного дослідження є акцентування уваги на доцільності розгляду індустриальних об'єктів України як складової її туристичного потенціалу.

Ключові слова: індустриальна спадщина, туризм індустриальної спадщини, європейські маршрути індустриальної спадщини.

УДК 338.48

Пацюк Виктория Сергеевна,
кандидат географических наук

Шиян Дарья Валерьевна,
кандидат географических наук

ГВУЗ «Криворожский национальный
университет», г. Кривой Рог, Украина,
e-mail: victoriya_patsuk@mail.ru

ГВУЗ «Криворожский национальный
университет», г. Кривой Рог, Украина,
e-mail: shiyan_dv@mail.ru

АНАЛИЗ ЕВРОПЕЙСКОГО ОПЫТА РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА ИНДУСТРИАЛЬНОГО НАСЛЕДИЯ ДЛЯ ЕГО ДАЛЬНЕЙШЕЙ АПРОБАЦИИ В УКРАИНЕ

Целью данного исследования является анализ европейского опыта привлечения индустриальных объектов к туристической деятельности путем организации системы европейских маршрутов индустриального наследия.

Методика. Теоретическую основу исследования составляют фундаментальные труды отечественных и зарубежных ученых, раскрывающие проблематику использования индустриального наследия для нужд туризма. Значительную работу осуществлено по систематизации информации представленной на сайте проекта «Европейский маршрут индустриального наследия».

По результатам исследования приведены наиболее удачные определения понятия «туризм индустриального наследия». Выявлены особенности организации европейских маршрутов индустриального наследия. Раскрыт потенциал различных регионов нашей страны по развитию данного туристического направления. Выявлены перспективы дальнейшего включения самых атрактивных объектов индустриального наследия Украины в число европейских маршрутов.

Новизной и практической значимостью данного исследования является акцентирование внимания на целесообразности рассмотрения индустриальных объектов Украины как составляющей ее туристического потенциала.

Ключевые слова: индустриальное наследие, туризм индустриального наследия, европейские маршруты индустриального наследия.

UDC 338.48

Patsiuk Viktoriia Serhiivna,
Candidate of Geography Sciences

Shiyan Daria Valeriivna,
Candidate of Geographic Sciences

SIHE “Kryvyi Rih National University”, Kryvyi
Rih, Ukraine, e-mail: shiyan_dv@mail.ru

SIHE “Kryvyi Rih National University”, Kryvyi Rih,
Ukraine, e-mail: shiyan_dv@mail.ru

ANALYSIS OF EUROPEAN EXPERIENCE OF INDUSTRIAL HERITAGE TOURISM FOR FURTHER TESTING IN UKRAINE

The purpose of this study is to analyze the European experience of attracting industrial facilities for tourism activities through the organization of European routes of industrial heritage.

Methods. The theoretical basis for research work constitute the fundamental domestic and foreign scientists, revealing the problems of use of the industrial heritage for tourism purposes. Much of the work done by systematizing the information presented on the website project "European route of industrial heritage".

Resulis. According to the survey are the most successful definition of "industrial heritage tourism". The features of the organization of European routes of industrial heritage. The potential of different regions of our country for the development of the tourist

destination. Revealed the prospect of further facilities include nayatraktyvnishyh industrial heritage of Ukraine to the cohort of European routes.

The novelty and practical significance of this study is focusing on the consideration appropriateness industrial facilities Ukraine as part of its tourism potential.

Keywords: industrial heritage, industrial heritage tourism, European industrial heritage routes.

Постановка проблеми. Європейські країни, що пережили бум промислового виробництва у середині 50-70 років XX ст., нині перенесли своє індустріальне виробництво у країни третього світу. Однак артефактами потужного промислового виробництва залишилися споруди численних заводів, фабрик та шахт. Це поставило дилему: звільнити території від індустріальних пережитків минулого чи спрямувати зусилля на кардинальну трансформацію даних підприємств та їх використання в суспільно-корисних цілях. Як наслідок, більшість європейських країн акцентували увагу на масштабних перетвореннях колишніх індустріальних об'єктів в культурно-просвітницькі центри та розвитку туризму індустріальної спадщини.

Наша країна, з огляду на значний та тривалий індустріальний розвиток, має широкий спектр промислових об'єктів, що можуть стати плацдармом для розвитку туризму індустріальної спадщини. Тож у нашій країні цілком доцільним було б впровадження передового досвіду європейських країн щодо розвитку даного туристичного напрямку. З огляду на це, дане дослідження було спрямоване на аналіз наявних європейських маршрутів індустріальної спадщини як еталонних прикладів раціональної трансформації індустріальних територій в туристичні дестинації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У цілому дослідження туризму індустріальної спадщини спираються на ґрунтовну теоретико-методологічну базу, створену завдяки зусиллям Ю.Г. Тютюнника, В.В. Запарія, Г.І. Денисика, О.О. Бейдика, О. Б. Морозової, В. А. Снитко, В.Л. Казакова, І.В. Федосєєвої, К.М. Горб, що присвятили свої напрацювання розгляду проблем індустріальної спадщини, а також Л.І. Зеленської, О.Є. Афанасьєва, І.В. Смаль, В.В. Смаль, І.М. Суматохіної, Г.Р. Потаєвої, Є.Т. Колендо, що безпосередньо розглядали особливості використання індустріальної спадщини в туристичній діяльності.

Виділення раніше не виділених частин загальної проблеми. Минуло вже більше п'ятдесяти років з початку руху з вивчення та збереження індустріальної спадщини. Сьогодні дана проблема визнається в усьому цивілізованому світі. Збереженням, реабілітацією та пропагандою індустріальної спадщини як частини національної та міжнародної культури всього людства займається Міжнародний Комітет зі Збереження Індустріальної Спадщини (ТІССІН), що був створений ще в 1970-ті роки. XV конгрес ТІССІН відбувся у вересні цього року в місті Лілль (Франція). Наша країна в цілому та місто Кривий Ріг, зокрема, були презентовані на даному заході викладачами ДВНЗ «Криворізький національний

університет» – Казаковим Володимиром та Пацюк Вікторією. Включення індустриальних об'єктів до Списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО зіграло вирішальну роль у прийнятті самого поняття індустриальної спадщини на глобальному рівні.

Незважаючи на це, керівництво ряду національних і міжнародних програм культурної спадщини та відповідних структур державного управління до сих пір до кінця не впевнені, що має на увазі під собою індустриальної спадщина і яка її цінність для національної та міжнародної культури та історії. На жаль, більшість представників управлінських структур нашої країни належать саме до цієї когорти. До того ж, не усвідомлюють потенціал щодо ревалоризації індустриальних підприємств і їх безпосереднє керівництво. Ніхто не бажає вкладати інвестиції в майбутнє, значно простіше відпрацьовані промислові об'єкти повністю утилізувати.

Формулювання цілей статті. Зважаючи на незадовільний рівень використання індустриальної спадщини в туристичній діяльності в Україні, нашим основним завданням було проаналізувати європейський досвід створення маршрутів індустриальної спадщини, їх територіальну локалізацію та тематичну спрямованість. Окрім цього, було виявлено потенціал різних регіонів нашої країни щодо розвитку туризму індустриальної спадщини та перспективи подальшого включення найатрактивніших об'єктів індустриальної спадщини України до когорти європейських маршрутів.

Виклад основного матеріалу. Поняття «туризм індустриальної спадщини» має більш широке висвітлення в зарубіжній науковій літературі. Одне із класичних його визначень було запропоноване авторами однієї з перших робіт з даної проблематики – статті «Шахти та кар'єри: туризм виробничої спадщини» («Mines and quarries: industrial heritage tourism»), виданої британським та іспанським географами J.Edzards та J. Llurde. Вони формулюють дане поняття як форму туризму, пов'язану з розвитком туристичної діяльності та туристичної індустрії на основі використання територій, споруд, будівель та інших об'єктів, що виникли і розвивались у минулому для виробничого призначення [5].

Відоме українське подружжя географів Смаль надають перевагу поняттю не «туризм індустриальної спадщини», а «туризм виробничої спадщини» і дають наступне його визначення: «це вид туризму, пов'язаний із використанням надбань матеріальної виробничої культури. Його розвиток ґрунтується на основі використання територій, технічних споруд, будівель та інших об'єктів виробничого призначення як у минулому, так і в теперішньому часі» [4].

Передумовою виникнення туризму виробничої спадщини стали значні зміни у структурі виробництва, що відбулись у розвинутих країнах впродовж останніх десятиліть. Зародився туризм індустриальної спадщини у Великобританії та поширився в інші країни Європи. Рух за збереження

індустріальної спадщини вперше з'явилося в Англії на початку 1960-х рр., коли почали спонтанно виникати місцеві групи ентузіастів, які боролися за порятунок пам'яток індустрії, яким загрожував все наростаючий в післявоєнні роки процес реконструкції. Символічним моментом народження такої самосвідомості була кампанія щодо збереження Юстон Арч – великого грецького стадіону, однак вона завершилася невдачею [3].

Із Великобританії рух щодо збереження індустріальних пам'ятних об'єктів поширився в інші країни Європи. Активізувався цей процес завдяки успішному досвіду розвитку даного виду туризму у Рурському районі ФРН, де у 1999 р. було завершено формування регіонального «Маршруту виробничої спадщини». Згодом даний маршрут трансформувався в проект «Європейський маршрут індустріальної спадщини» («European Route of Industrial Heritage» (ERIH)), що об'єднав низку регіональних та тематичних маршрутів даної тематики. Проект ERIH був запроваджений коштом фондів Європейського Союзу зі сподіванням, що: «нові форми туризму, які розвиваються на основі індустріальної спадщини можуть відіграти важливу роль у відродженні промислових районів, допомагаючи їм будувати краще економічне майбутнє» [1].

Сьогодні Європейський маршрут індустріальної спадщини (ERIH) – організація, що об'єднує експертів, що вивчають питання збереження та практичного використання індустріальної спадщини, представників промислових підприємств та музеїв.

Структура системи ERIH складається з опорних точок, що є найбільш важливими і привабливими туристичними об'єктами європейської індустріальної спадщини. Довгий час вони були зосереджені в колишніх центрах промислової революції: Великобританії, а також у Північно-Західній Європі (Нідерланди, Бельгія, Люксембург і Німеччина), поширені вони також у Франції та Чехії, проте основною метою ERIH є розширення мережі по всій Європі.

ERIH об'єднує європейську індустріальну спадщину у мережу туристичних маршрутів. ERIH акцентує увагу на кращих зразках європейської індустріальної спадщини. До мережі вже входять численні видатні міжнародні промислові пам'ятники. Десять регіональних маршрутів відображають промислову спадщину різних регіонів Європи, а десять європейських тематичних маршрутів дають детальний огляд історії ключових галузей промисловості.

ERIH є найбільш повним зібранням інформації про європейську індустріальну спадщину. Проект ERIH наразі представляє собою: 66 якірних туристичних місць (об'єктів) в 7 країнах; 188 туристично привабливих місць, включених до 10 регіональних маршрутів в 4 країнах; 575 місць в рамках 10 європейських тематичних маршрутів [1].

Загалом до мережі ERIH входить 830 пам'яток в 29 країнах Європи.

Система ERIH в даний час складається з трьох основних модулів:

- 1) основний маршрут, побудований з якірних туристичних місць (об'єктів);
- 2) місця визначних історично-важливих пам'яток;
- 3) туристично-визначні пам'ятки, які обираються відповідно до певних критеріїв якості комітетом експертів.

Існує чотири різні повноправні категорії членства в ERIH:

1. Об'єкти якірного значення – це місця, що мають значну історичну цінність або ж поблизу розташовані туристично визначні пам'ятки. Критерії ідеального об'єкту якірного значення: важливість для промислової історії Європи в національних масштабах; широкий вибір привабливих найсучасніших послуг, наприклад, екскурсійні маршрути; наявна можливість демонстрації операційної діяльності заводу, а також перегляду мультимедійних інсталяцій; спеціальні траси для дітей; наявні засоби передачі своєї історії з використанням креативних методик та виставок; можливість використання своєї території для виставок, культурних заходів та інших атракцій; використання засобів збільшення свого потенціалу за допомогою інноваційних концепцій; наявність доступу до сучасної туристичної інфраструктури; готовність активно пропагувати ERIH-мережу засобами крос-маркетингу; зобов'язання розвивати Регіональний маршрут в межах свого впливу.

2. Окремі пам'ятки - всі інші пам'ятки, які поки не відповідають критеріям для набуття статусу об'єкту якірного значення. Окремі об'єкти можуть, але не обов'язково повинні, бути частиною Регіонального маршруту; однак, вони повинні бути внесені до Європейського тематичного маршруту.

3. Корпоративні члени - державні та приватні організації або установи, що діють в галузі охорони та збереження пам'яток, розвитку туризму, здійснення наукових досліджень, а також університети і всі інші організації, зацікавлені в галузі індустриальної спадщини. Вони отримують доступ до Європейської експертної мережі індустриальної спадщини. ERIH допомагає їм знайти партнерів для обміну досвідом з регіонами, місцями пам'яток і організаціями по всій Європі за допомогою електронної пошти, зустрічей і конференцій.

4. Індивідуальне членство - кожна людина, зацікавлена у європейській індустриальній спадщині та підтримці цілей, поставлених у мережі ERIH може стати її членом. Особи отримують доступ до ексклюзивної інформації і беруть участь у найважливіших подіях, національних та міжнародних конференціях.

Переваги від членства ERIH:

- *Профіль:* ERIH перетворює пам'ятку (об'єкт) в одну із основних складових ефективної європейської мережі та надає право голосу в узгоджені зусиль європейських промислових пам'ятників і музеїв.

- *Маркетинг:* ERIH відкриває нішу на європейському туристичному ринку. Завдяки крос-маркетингу кожен локальний об'єкт якірного

значення сприяє популяризації всіх окремих пам'яток, що входять до ERIH-мережі. Таким чином, інформація про всі об'єкти якісного значення безпосередньо доступна мільйонам відвідувачів, зацікавленим у індустріальній спадщині.

- *Популяризація:* ERIH сприяє розповсюдженню буклетів, проведенню виставок, а також регулярно оновлює інформацією на веб-сайті (більше 100 000 відвідувачів на місяць), все це сприяє активізації просування об'єктів.

- *Діалог:* ERIH стимулює контакти з міжнародними експертами, зустрічі, обговорення, пропаганду та лобіювання у справі індустріальної спадщини.

- *Знання:* члени ERIH отримують вигоду від можливості обмінюватися знаннями та спілкуватися з експертами.

- *Підтримка:* Будучи членом ERIH можна отримати допомогу у залученні додаткового фінансування на європейському, національному або регіональному рівні [1].

В результаті проведеного дослідження, нами було систематизовано інформацію про всі об'єкти, що входять до кожного з основних європейських маршрутів, на основі чого було розкрито їх спеціалізацію, що відображено в таблиці.

Як видно з даної таблиці, більш вузько направлену спеціалізацію мають індустріальні маршрути регіоном Індустріальні долини (Німеччина), Корнуолом, Індустріальним сходом, Південно-Західним Йоркширом (Великобританія), Голландський маршрут. Тоді як більш розгалужена спеціалізація притаманна для Руру, Сілезії, Саксонія-Анхальт, Єврорегіону Маас-Рейн, Саар-Лотарінгія-Люксембург.

Активно впроваджуватися також тематичні індустріальні маршрути, до яких включено об'єкти певної галузі промисловості, зокрема:

1. Текстильна промисловість, що охоплює в основному підприємства Німеччини та Великобританії.

2. Гірничодобувна промисловість, широко представлена індустріальними об'єктами Великобританії, Німеччини, країн Бенілюксу, Франції та Польщі.

3. Металургія, представлена у Великобританії, Німеччині, країнах Бенілюксу та Франції.

4. Видобуток та виробництво солі, що мають місце у Франції, Німеччині, Швейцарії, Іспанії, Португалії, Австрії, Данії, Греції, Великобританії, Словаччині, Словенії, Болгарії, Румунії та Польщі.

5. Енергетика, що представлена в Великобританії, Нідерландах, Німеччині, Швеції, Данії.

6. Військова індустрія, що локалізується у Великобританії, Німеччині, Франції, Італії, Норвегії.

7. Транспорт та зв'язок, найяскравіше представлений у Великобританії та країнах Центральної Європи.

8. Мануфактури – широко представлені у Великобританії та країнах Центральної Європи.

9. Промислова архітектура – Великобританія, країни Бенілюксу, Німеччина.

10. Індустріальні ландшафти, представлені у Великобританії, Німеччині, Італії, Швеції, Польщі, Іспанії, Нідерландах.

Табл. 1.

Спеціалізація європейських маршрутів індустріальної спадщини

№	Назва маршруту	Тематика маршруту
1	Регіональний маршрут Євروهейм Маас-Рейн	Видобуток бурого вугілля, металургія, текстильна промисловість
2	Регіональний маршрут Саар-Лотарінгія-Люксембург	Видобуток залізної руди, вугілля, металургія
3	Голландський маршрут	Гідрологічні технічні об'єкти, енергетика, пивоваріння
4	Сілезьке воєводство	Видобуток кам'яного вугілля, металургія
5	Рурський регіональний маршрут	Видобуток кам'яного вугілля, металургія, виробництво зброї
6	Центральніонімецький інноваційний регіон «Саксонія-Анхальт»	Видобуток солі, хімічна промисловість, авіабудування
7	Регіональний маршрут «Індустріальні долини»	Текстильна промисловість, металургія
8	Маршрут промислової спадщини Корнуолу	Видобуток міді та олова
9	Регіональний маршрут «Індустріальним сходом»	Текстильна промисловість, енергетика, пивоваріння
10	Маршрут індустріальної спадщини Південно-Західного Йоркширу	Видобуток кам'яного вугілля, енергетика

Наша країна в проєкті ERIH представлена лише фрагментарно – у Києві: Державний музей авіації, Національний музей народної архітектури та побуту України у Пирогово, Національний музей Чорнобилю; у Львові: музей «Арсенал», Музей пива та пивоваріння, музей народної архітектури та побуту «Шевченків гай»; у Донецьку: Музей історії розвитку Донецької залізниці, Історичний музей, фонд «Ізоляція». Як видно з даного переліку, вказані об'єкти з натяжкою можна віднести до індустріальної спадщини, єдиним об'єктом, що повністю відповідав європейським тенденціям трансформації індустріальних об'єктів в культурну платформу був фонд «Ізоляція», створений на території колишнього заводу ізоляційних

матеріалів. Однак, нині даний фонд знаходиться на території військових конфліктів.

Економічний прогрес в цілому і, насамперед, промисловий розвиток України мали досить тривалий і в той же час органічний і стабільний характер. Плани розвитку промисловості СРСР в роки перших п'ятирічок (як власне і всій його історії) виходили з необхідності нарощування військової могутності країни і передбачали невиправдано високі темпи зростання важкої індустрії. Період модернізації економіки 30-х років в Україну ознаменувався будівництвом великої кількості нових підприємств, розширенням потужностей на вже існуючих. Всі ці перетворення в промисловості базувалися на впровадженні технологічних інновацій другої промислової революції (революції нафти і електрики), третього ЦК, проходження яких почалося в той період в колишньому Радянському Союзі. З позиції індустріальної спадщини особливий інтерес представляють об'єкти електроенергетики, створені в той час. Перш за все - це Дніпрогес, цілий ряд теплових електростанцій.

Таким чином, наша країна має значний потенціал для розвитку туризму індустріальної спадщини. Проаналізувавши його ресурсну базу було виділено перспективні райони для прокладання тематичних індустріальних маршрутів.

Можна зробити припущення, що маршрути індустріальної спадщини в межах країни доцільно було б районувати за наступними осередками:

Прикарпатський, де ключове значення має спадщина колишнього нафтовидобутку та соляної промисловості (Дрогобицький солеварний завод).

Подільський, що найяскравіше представлений цукровими заводами (Сатанівський, Шпиківський, Ситківський, Турбівський), підприємствами з обслуговування сільськогосподарського виробництва (вінницький суперфосфатний завод, завод з очистки бурякового насіння та машинобудівний завод Львовича (обидва у Вінниці)), підприємствами харчової індустрії (Браїлівський соко-морсовий завод, численні пивоварні заводи), а також млинами (млини на річці Горинь в с. Двірець, на річці Мукша в с. Привороття Друге, на річці Південний Буг в с. Сокілець) [2].

Столичний, що представлений в більшості об'єктами колишнього військово-промислового комплексу (Київський танкоремонтний завод, заводи «Арсенал» та «Більшовик») та харчової промисловості (рафінадний завод Бродського, що трансформувався у фабрику Карла Маркса, а потім підприємство «Рошен», броварня Ріхерта, де в радянські часи розміщувався завод солодових концентратів, колишній лікero-горілчаний завод на Кудрявці). Однак, безсумнівно, кращим зразком використання індустріальної спадщини в туристичній діяльності в даному регіоні є Чорнобильська АЕС, що входить до когорти найекзотичніших туристичних дестинацій світу.

Придніпровський – регіон з найбільш вираженим потенціалом щодо

розвитку туризм виробничої спадщини, що концентрується у трьох потужних центрах: Дніпропетровську (металургійні заводи ім. Петровського та ім. Комінтерну, один з найбільших у світі ракетний завод «Південмаш», Катеринославська суконна фабрика, корпус кондитерської фабрики та пивзаводу), Запоріжжі (побудовані в 30-х рр. XX ст. Дніпрогес, металургійний завод «Запоріжсталь», електрометалургійний завод «Дніпроспецсталь») та Кривому Розі – дане місто має унікальну концентрацію різновидових об'єктів індустріальної спадщини (металургійний комбінат «АрселорМіттал Кривий Ріг», відкритий у 1932 році, численні шахти міста, з яких донині функціонує шахта ім. Орджонікідзе, яка розпочала свою роботу у 1911 році, і входить до числа найстаріших із нині діючих шахт Європи, руїни колишнього Гданцівського чавуно-ливарного заводу, завод «Комуніст» тощо).

В достатній кількості наявна спадщина і в менших індустріальних центрах даного району: Дніпродзержинську, Нікополі, Павлограді, Орджонікідзе. Основна ж направленість спадщини даного району – гірничодобувна промисловість, металургія та машинобудування.

Донецький – індустріальна спадщина даного району представлена переважно кам'яновугільним видобутком солепромисловістю. Однак, зважаючи на нинішню ситуацію, активізація індустріальної спадщини для потреб туризму, на жаль, є неактуальною.

Потенціал окреслених регіонів цілком придатний для розвитку туризму індустріальної спадщини на національному рівні, а об'єкти деяких міст – Кривого Рогу, Дніпропетровська, Києва – цілком можуть стати надбанням проекту «Європейський маршрут індустріальної спадщини».

Висновки. Вкотре доводиться констатувати, що наша країна не використовує власний потенціал для розвитку ще одного туристичного напрямку – туризму індустріальної спадщини. Хоча становлення даного туристичного виду могло б сприяти покращенню іміджу промислових територій, реструктуризації їх господарства, збереженню їх регіональної ідентичності, та, власне, формуванню позитивного ставлення населення до об'єктів так званої індустріальної культури. Цей вид туризму є альтернативним шляхом розвитку депресивних територій. Різноманіття та багатство об'єктів індустріальної спадщини нашої країни, за рахунок ефективної їх промоції, могло б достойно представляти Україну в системі європейських маршрутів індустріальної спадщини.

Список використаних джерел:

1. Європейський маршрут індустріальної спадщини [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.erih.net/>
2. Канська В.В. Конструктивно-географічний аналіз антропогенних історико-археологічних заповідних об'єктів поділля / В.В. Канська // наукові записки Вінницького педуніверситету. – Сер. Географія. – 2010. – Вип. 21. – С. 105-111.
3. Смаль В.В. Туризм виробничої спадщини як продукт постіндустріальних трансформацій / А.В. Смаль // Географія та туризм: Наук. зб. / Ред. кол.: Я.Б. Олійник (відп. ред.) та ін.. – К.: Альтерпрес, 2010. – Вип. 9. – С. 27-34.

4. Смаль І.В., Смаль В.В. Туризм виробничої спадщини у контексті структуризації форм і видів туризму // Індустріальний туризм: реалії та перспективи : матеріали I Міжнародного науково-практичного форуму. – Кривий Ріг: вид. Р.А. Козлов, 2013. – С. 27-35.
5. Edwards J. Mines and quarries: Industrial heritage tourism / J. Edwards, J. Llurdes // Annals of Tourism Research. – 1996. – №23. – P. 341-363.

Список использованных источников:

1. Европейский маршрут индустриального наследия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.erih.net/>
2. Канска В.В. Конструктивно-географический анализ антропогенных историко-археологических заповедных объектов Подолья / В.В. Канска // Научные записки Винницкого педуниверситета. – Сер. География. – 2010. – Вып. 21. – С. 105-111.
3. Смаль В.В. Туризм производственной наследия как продукт постиндустриальных трансформаций / А.В. Смаль // География и туризм: Наук. сб. / Ред. кол.: Я.Б. Олейник (отв. ред.) и др. – М.: Альтерпрес, 2010. – Вып. 9. – С. 27-34.
4. Смаль І.В., Смаль В.В. Туризм производственной наследия в контексте структуризации форм и видов туризма // Індустріальний туризм: реалії та перспективи: Матеріали I Міжнародного науково-практичного форуму. – Кривий Ріг: вид. Р.А. Козлов, 2013 – С. 27-35.
5. Edwards J. Mines and quarries: Industrial heritage tourism / J. Edwards, J. Llurdes // Annals of Tourism Research. – 1996. – №23. – P. 341-363.

References:

1. European route of industrial heritage [Electronic resource]. - Access: <http://www.erih.net/> 2. Kanska V. Structurally geographical analysis of anthropogenic historical and archaeological reserves skirts / V. Kansk // Scientific notes of Vinnytsia Pedagogical University. - Geography. - 2010 - Vol. 21. - P. 105-111.
3. Smal V. Tourism industrial heritage as a product of post-industrial transformation / V. Smal // Geography and tourism: Science. Coll. / Red. col. : Y. Oliynyk (ed. ed.), etc .. - K. : Alterpres, 2010. - Vol. 9. - P. 27-34.
4. Smal I., Smal V. Tourism industrial heritage in the context of structuring the forms and types of tourism // Industrial tourism: reality and prospects: materials and international scientific-practical forum. - Kriviy Rih: Vol. R. Kozlov, 2013. - P. 27-35.
5. Edwards J. Mines and quarries: Industrial heritage tourism / J. Edwards, J. Llurdes // Annals of Tourism Research. - 1996. - №23. - P. 341-363.